

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Tuulike Valliste

USA hegemoonia ja selle püsivus

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Jaap Ora, MPhil

Alar Kilp, PhD

Tartu 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Tuulike Valliste

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	6
1.1. Hegemoonia.....	6
1.2. Unipolaarsus	8
2. UNIPOLAARSUSE MUUTUSE KÄSITLUSED.....	9
3. UNIPOLAARSUSE SÄILIMISE KÄSITLUSED	15
4. ERINEVAD KOOLKONNAD VÕRDLUSES	20
5. HEGEMOONILISUSE INDIKAATORID.....	23
5.1. Kõva võim	23
5.1.1. Majandus.....	23
5.1.2. Sõjaline jõud	25
5.2. Pehme võim.....	26
6. PROGNOOS	30
KOKKUVÕTE.....	34
KASUTATUD KIRJANDUS	36
SUMMARY	39

SISSEJUHATUS

Antud bakalaureusetöö eesmärk on uurida Ameerika Ühendriikide mõjuvõimu, hinnata USA rolli hegemoonina ning toetudes erinevatele allikatele ja indikaatoritele, esitada prognoos tulevikustsenaariumi kohta. Peamine küsimus, millele töös keskendutakse, on seotud Ameerika ülemvõimu kestusega. Kas ja kui kauaks seda jagub? Missugused riigid võiksid pakkuda USA-le konkurentsi ning mida ennustavad statistilised näitajad eesoleva aja kohta?

Suurema osa antud tööst moodustab teoreetilise tausta lahti seletamine, erinevate autorite (näiteks Ian Clark ja Joseph S. Nye jr) ja nende ideede uurimine ning mitmete indikaatorite, nagu kõva ja pehme jõud, analüüsimine. Kõige selle tagamõte on eelmises lõigus seatud eesmärgile ja püstitatud küsimustele vastuse leidmine. Lahendus on esitatud töö lõpus prognoosi nime all, mis peaks andma aimu, kas ja kui kaua jätkavad Ameerika Ühendriigid hegemoonina.

Käesoleva bakalaureusetöö alguses on keskendutud hegemoonia mõiste defineerimisele, sest erinevate autorite arvamus selle määratlemisel kipub kohati lahknema. Tähtis on, et ühiselt nähakse USA ülevõimu eeldusena unipolaarset maailmakorda, millele toetudes on oma mõtted kirja pandud. Kui realismi esindajad tunnustavad indikaatoritest rohkem kõva jõu aspekte, siis liberaalid rõhutavad ka pehme võimu olulisust. Prognoosi täpsuse huvides on välja toodud mõlemasse kategooriasse kuuluvad näitajad. Suurem rõhk on küll majandusel ja sõjaväel, mida ka lõppkokkuvõtte tegemisel rohkem arvesse võetakse, kuid omaette peatükis on analüüsitud ka pehme jõu alla kuuluvaid näitajaid nagu kultuur, haridus, tehnoloogia, institutsioonid ja poliitiline võim.

Teema laialivalgumise vältimiseks on ka allikate valikul unipolaarsuse nõue USA hegemooniale eelduseks seatud. Kui antud töös viidatud autorid peavad praegust maailmakorda unipolaarseks, siis jagunevad nad kahte erinevasse gruppi selle alusel, kas näevad ka tulevikus seda domineerimas või mitte. Statistiliste näitajate valikul on aga eelkõige rõhutatud andmete värskusele, mis on oluline prognoosi adekvaatsuse seisukohast. Eriti kehtib see majandusnäitajate kohta, mis ühe aasta jooksul võivad paljugi muutuda – riigieelarve ja kulutuste osakaal SKP-st kindlatele sektoritele on periooditi erinev. Kasutatud artiklid pärinevad ajakirjadest nagu Foreign Affairs, The

National Interest, International Security, International Studies Quarterly ja International Affairs ning statistilised andmed näiteks Maailmapanga või USA valitsuse poolt avaldatud dokumentidest.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1. Hegemoonia

Leidmaks vastust küsimusele Ameerika Ühendriikide mõjuvõimu ning selle ulatuse ja püsivuse kohta, tuleb kõigepealt lahti seletada mõiste „hegemoonia“ tähendus, mis on kogu uurimisprobleemi seisukohalt esmatähtis. Erinevate koolkondade esindajad kasutavad hegemoonia defineerimiseks ja lahti mõtestamiseks erisuguseid tegureid ja mõõdupuid. Realistid (näiteks Charles A. Kupchan) kipuvad üldiselt rõhutama kõva võimu näitajaid, mis hõlmavad endas militaarset võimekust ja majanduslikku tugevust. Liberaalse koolkonna esindajad nagu Joseph S. Nye jr võtavad arvesse ka pehme võimu tegureid.

Üldiselt tähendab hegemoonia ühe riigi domineerimist ja ülemvõimu teiste üle. See võib olla näiteks nii poliitilises, majanduslikus kui ka militaarses kontekstis või hoopis neis kõigis valdkondades korraga. Ian Clark (2009) on praegust situatsiooni kokkuvõtvalt kirjeldanud kui olukorda, milles Ameerika Ühendriikide ülimuslikkus väljendub unipolaarses maailmakorras, kus USA materiaalsete varade rohkus on võrreldes teistega enneolematu. See on kui staatus, mis on teiste poolt ühele või mitmele riigile antud ning mis kehtib tänu nende poolsele tunnustamisele. Lühidalt on Clarki arvates hegemoonia kui vajalikke ressursse omavale riigile antud eriliste õiguste ja vastutuste institutsionaliseeritud praktika. Seejuures toob I. Clark (2009) oma artiklis välja kolm erinevat moodust hegemoonia toimimiseks, mille kvalifitseerimise põhitunnuseks on riikidevahelised suhted/suhestumine.

Esimene neist kategooriatest on kollektiivne hegemoonia, mida iseloomustab suurriikide vaheline koostöö, laialivalgusus ja legaliseeritus. Teine on ainsuslik vorm (viide 19. sajandi Suurbritanniale), mille puhul on oluline esiriigi domineerimine vähemalt ühes valdkonnas, mis oleks inspiratsiooniks ka teistele riikidele ning paneks neid esimest järgima. Zbigniew Brzezinski (2003) on oma teoses „Suur malelaud“ välja toonud täpsemalt, kuidas keegi ennast teiste jaoks atraktiivseks teha võib ning jäljendama tõugata. Näiteks Rooma impeerium rakendas tema andmeil oma võimu peamiselt arenenuma sõjalise organisatsiooni kui ka kultuurilise külgetõmbe abil ning britid saavutasid oma ülevõimu sellega, et nende kaubandusele järgnes nende riigilipp.

Kolmas versioon, mida kutsub Clark (2009) koalitsiooniliseks ülemvõimuks, toimib tänu tunnustusele, mida ei jaga kaugeltki kõik suurriigid või rahvusvaheline ühiskond üldiselt, vaid ainult teatud grupp, mille mõjuvõim on üheskoos piisavalt suur, et oma tahtmisi ja ideid läbi suruda.

Christopher Layne-i (2006), kes on rahvusvaheliste suhete teooriatest neorealismi pooldaja, sõnusi viitab hegemoonia samuti esimese asjana toorele ja kõvale jõule. Üliriigi militaarsed võimed peaksid olema üldjuhul nii kõrgel tasemel, et ükski teine riik sinnamaani ei küündi. Samuti naudib hegemon rahvusvahelises süsteemis majanduslikku üleolekut, millele lisandub ülekaal materiaalsete ressursside osas. Teisest küljest mängivad olulist rolli ka domineeriva riigi ambitsioonid. Hegemon käitub omakasupüüdlikult, et kindlustada enda julgeolekut, majandust ja ideoloogilisi huvisid. Kolmandana viitab Layne (2006) polaarsusele, mis saab olla vaid unipolaarne, sest hegemon on ainus üliriik rahvusvahelises süsteemis. Lisaks on tajutav hierarhiline ülesehitus, sest anarhiale jääb vähem ruumi, kui üks teistest tugevam on.

Liberaalide arvamuse kohaselt ei tohiks kõrvale jätta aga pehme jõu tegureid, mis viitavad kultuurile, haridusele, institutsioonidele ja tehnoloogiale. Sheng Ding (2010) toob oma artiklis välja peamised pehmet võimu iseloomustavad jooned, mis põhinevad J. S. Nye jr-i kolmel raamatul. Selle alusel on pehme jõu abiallikateks vahendid, mis meelitavad teisi riike – peamiselt kultuur, poliitilised väärtused ja välispoliitika (kui on ka teiste arvates legitiimne ja moraalse autoriteediga). Edasi kirjeldab Nye oma tahtmise saamist kui kaudselt jõu kasutamist, mis lahtiseletatuna tähendab oma idee teistele atraktiivseks tegemist või võimet sättida poliitilist päevakorda viisil, mis kujundab soove, mida teised väljendavad. Võime luua eelistusi kipubki seotud olema immateriaalsete jõuallikatega nagu kultuur, ideoloogia ja institutsioonid.

Seega võttes kokku kõikide autorite tööd, mida selle uurimuse kirjutamisel baasallikatena on kasutatud ning valides välja sobivaimad tegurid hegemoonia lahtimõtestamiseks, võib välja tuua kaks peamist indikaatorit riigi võimuulatuse hindamisel. Esimene neist on kõva võim, mille alla kuuluvad majanduslik ja sõjaline tugevus. Majanduslik olukord hõlmab omakorda näiteks sisemajanduse koguprodukti (SKP), riigi võlakoormust ja valuuta tugevust maailmaturul. Militaarne võimekus aga määrab ära, kuidas riigid rahvusvahelisel areenil teineteisega suhtlevad ning keda kardetakse või kuulda võetakse. Teine ning kõige laiahaardelisem indikaator on pehme

jõud, mille alla kuuluvad näiteks kultuur ja poliitiline mõjuvõim, mis viitab sealhulgas riigi osalusele ülemaailmsete organisatsioonide töös.

1.2. Unipolaarsus

Nii nagu mõned lõigud tagasi ühest Ian Clarki refereeringust välja lugeda võis, siis on oluline mõista, et (Ameerika Ühendriikide) hegemoonia aluseks on unipolaarsus. Viimane käib koos hegemooniaga, sest pärast külma sõja lõppu pole mitte ükski riik suutnud täielikult USA-le vastanduda ning kestvate olukorda muuta. Ühelt poolt on selle põhjuseks olnud Layne-i (2006) sõnade kohaselt asjaolu, et juba koha hõivanud hegemoonile on raskem vastu astuda kui alles tõusvale võimule ning samuti kõik potentsiaalsed vastukaalu osutajad (Hiina, Saksamaa, Venemaa ja Jaapan) on silmitsi seisnud siseriiklike probleemidega, mis neid piisavalt tagasi hoidnud on.

C. A. Kupchan (2012) täpsustab unipolaarsuse lahti seletamisel, et kindlasti ei tohiks arvata, et sellega kaasneb vaid üksinda maailmaareenil tegutsemine. Tema sõnul tehakse võimalusel ka teiste riikidega koostööd. Unipolaarsus tähendab lihtsalt, et ei lasta end teiste poolt nii-öelda pantvangi võtta.

Tulevikuprognose tehes sõltub Charles Krauthammeri (2003) meelest unipolaarsuse saatus aga sellest, kes Ameerikat juhivad. Kas pooldatakse unipolaarsuse säilitamist, suurendamist ning rakendamist Ühendriikide ja üldiste globaalsete tulemuste parandamiseks või loobutakse sellest – kas siis lastes ainuvõimul laguneda kui taganetakse uue Ameerika ees või andes lõplikult kogu koorem multinatsioonale institutsioonidele kui Ameerika hegemoonia pärijatele üle. Väljakutse unipolaarsuse säilimisele ei tule mitte väljast, vaid seestpoolt. Selle kestvus otsustatakse ameeriklaste endi poolt ning suurt rolli mängib seal, kas nad toetavad seda või näevad pigem tülika koormana – emb-kumb põhjusel, et ollakse enda arvates liiga hea maailma jaoks (isolatsioonistlik kriitika) või ei olda unipolaarsuse vääriline (liberaalne internatsionalistlik kriitika). Kui rahvas ei kiida heaks võimulolijate ideid üleriigina jätkamisest, siis pole võimalik kaua vastupidist poliitikat rakendada.

2. UNIPOLAARSUSE MUUTUSE KÄSITLUSED

Charles A. Kupchan (2012) on arvamusel, et tulevikus polegi ühtegi riiki, mis hegemooni rolli täidab. Tõusvad riigid ei poolda Lääne hegemoonia jätku. Samas pole nad ka ühisel nõul, milline kord täpselt võiks praegust asendada. Kõige kindlam ja läbimõeldum plaan tundub olevalt Hiinal, kes teab, mis suunas ta liikuda soovib. Hiina ja USA vaheline võitlus hegemoonia pärast ei ole arvatavasti aga siiski veel teema. See on tõenäoline toimuma järgneval kümnendil, sest hetkel veel ei ole hiinlaste sõjaline võimekus (eelkõige merevägi) piisavalt tugev, et Ameerika domineerimist Ida-Aasiaski ohustada. Teised (nagu Brasiilia, India ja Türgi) pigem jälgivad toimuvat kõrvalt. Samas tõdeb Kupchan (2012): „Aga mis tuleb järgmisena ei ole Hiina sajand, Aasia sajand või kellegi teise sajand. Uut ajastut iseloomustab mitmekesisus. Omavahel konkureerivad ja eksisteerivad kõrvalt alternatiivsed arvamused sise- ja rahvusvahelisest korrast.“

Uue ajastu taoline situatsioon ei ole küll läbinisti ainulaadne, aga kuna tegemist on maailmaga, mida iseloomustab vastastikune sõltuvus ning kus turgudel ja julgeolekul on rahvusvaheline mõõde, siis esmakordselt leiab ühiskond end eest olukorrast, kus suur hulk erinevaid võime omavahel suhtlevad. Seega kuna diversiteet eeldab, et kõik osapooled ei pea üht ja sama asja kõige õigemaks, siis tulevikus pole ka liberaal-demokraatia, nii nagu Lääs seda ette kujutab ja levitada püüab, ainus legitiimne valitsemisvorm. Selle uue mitmekesise maailmakorra eelduseks on, et Lääs ja tõusvad riigid on ühtselt arvamusel, millised valitsused on legitiimsed. Liberaal-demokraatia asemel peaks legitiimsuse üle otsustamisel abiks võtma vastutustundliku valitsemise mõiste, mis eeldab, et riik soodustab oma kodanike head käekäiku ning laseb neil püüelda suunas, mis läheb nende endi eelistustega kokku. Riigid, mis toetavad terrorismi ja/või relvade eksporti, aga mõistlike riikide hulka ei kuuluks. Seega nii demokraatlikud kui ka mitte-demokraatlikud riigid moodustaksid ühisrinde rahvusvaheliselt ohtlike võimude vastu. (Kupchan 2012).

Samuti toetavad autori arvamust maailmapildist, kus teistel riikidel on Ameerika kõrval üha enam sõnaõigust, mitmed statistilised näitajad. Näiteks nõustusid Maailmapank ja Rahvusvaheline Valuutafond (IMF) 2010. aastal tõstma Aasias, Aafrikas ja Lõuna-Ameerikas asuvate arengumaade hääle kaalu (muutus, mis tuli arenenud Lääne

mõjukuse arvelt). Hiina hääletusosa tõsteti 2,78-lt protsendilt 4,42 protsendini, mis asetab riigi USA ja Jaapani järel kolmandale positsioonile. Lisaks otsustas G8 oma 2009. aasta kohtumisel Pittsburghis, et G20, peaks pigem toimima kui peamine globaalne foorum majanduspoliitika koordineerimisel. Kui G8 on peamiselt tuntud kui Lääne klubi, siis G20 hulka kuuluvad ka Lõuna-Aafrika, Mehhiko, Argentina, Brasiilia, Hiina, Lõuna-Korea, India, Indoneesia, Saudi Araabia, Türgi ja Austraalia. Sama sorti näidete hulka kuulub fakt, et 2011. aastal liitus BRIC-iga Lõuna-Aafrika. (Kupchan 2012).

USA liidrid aga peavad mõistma, et neil pole piisavalt vahendeid samal viisil jätkamiseks. Miljardid dollarid, mis on kulutatud Iraagis ja Afganistanis, oleks saanud paremini kasutada kodus kas või uute töökohtade loomisel oma elanikkonnale. C. A. Kupchan (2012) toob näitena küsitluste andmed, mille kohasel umbes kaks kolmandikku ameeriklastest näeb positiivsest vaatevinklist teiste rahvaste tõusu, sest nad on seejärel USA-st vähem sõltuvad ja aitavad rohkem kaasa globaalsete probleemide lahendamisele. Kui kaob ära kodune toetus Ameerikale kui ülivõimule, siis peavad ka riigijuhid leppima sellega ning kaua oma äranägemise järgi vastuvoolu ujuda ei saa.

Z. Brzezinski (2003) peab tänast Ameerika Ühendriikide ülevõimu ulatuspiirkonda ja levimisvõimet täiesti ainulaadseks (lisaks kontrollile kõigi maailma ookeanide ja merede üle on ameeriklased välja arendanud ka veenva sõjalise võime kontrollida merede rannikuid maa- ja mereväe operatsioonidega). Veel aitavad hegemooniale kaasa USA majandusdünaamika, tehnoloogiline ülekaal ning võrratu militaar tehnoloogia, millel on ainsana tõeliselt üleilmne tegevusulatus. Suurriikidel nagu Venemaa ja Hiina puuduvad aga vahendid, et kehtestada oma poliitilist tahet kogu maailmas. Brzezinski (2003) ütleb, et Ameerika on ülim neljas globaalse võimu otsustavas valdkonnas: sõjaliselt on ta võistlejata üleilmses ulatuses, majanduslikult on ta jätkuvalt globaalse juurdekasvu põhimootor, tehnoloogiliselt säilitavad Ühendriigid üldjuhi kohta uuenduste esirindel ning kultuuriliselt on Ameerika külgetõmbevõime konkurentsitu maailma eri riikide noorsoo seas.

Lisaks eelmainitule kindlustab Ameerika globaalset ülevõimu keerukas alliansside ja koalitsioonide süsteem. Näidetena võib tuua NATO, mis muudab USA võtmetähtsusega osalejaks isegi Euroopa-sisestes küsimustes ning suhted Jaapaniga, mis on oma

olemuselt Ameerika protektoraadiks. Isegi rahvusvahelised finantsinstitutsioonid nagu Maailmapank ja IMF on autori sõnul tegelikult Ameerika valitseda. Brzezinski (2003) lisab veel, et Ameerika on kui Euraasia vahekohtunik, ilma kellelta või kelle huvide vastaselt pole ühtegi suuremat Euraasia probleemi võimalik lahendada. Hegemooni stabiilsusele ja edasikestvusele on otsustava tähtsusega see, kui osavalt suudetakse juhtida ja kohaneda põhimängijatega Euraasia malelaua taga ning kuidas nad ohjavad Euraasia peamisi geopoliitilisi sagaralasi. Brzezinski (2003:230): „... on väheusutav, et mõne aja jooksul, rohkem kui põlvkonna kestel, suudaks mõni riik üksinda esitada väljakutse Ühendriikidele kui maailma juhtivale suurriigile. Ükski rahvusriik ei ole tõenäoliselt suuteline Ameerikale järele jõudma neljas suurvõimu põhidimensioonis (sõjaline, majanduslik, tehnoloogiline ja kultuuriline), mis koos annavad otsustava ülemaailmse poliitilise võimu.“ Autori arvates aga sobib globaalne poliitika kaugemas tulevikus üha vähem kokku hegemoonilise võimu koondumisega ühe konkreetse riigi kätte ning seepärast on Ameerika näol tegu viimase tõelise üliriigiga.

Gilford John Ikenberry (2011) väidab, et enam pole küsimustki, mis suunas maailm liigub. Rikkus ja võim kanduvad Põhjast ja Läänest Ida- ning Lõunamaadesse. Vana kord, mida juhtisid Ameerika Ühendriigid ja Euroopa, annab teed mitte-läänelikele riikidele. Need, kes on veendunud, et maailma poliitika kogeb lisaks valitseja vahetusele ka juhtivate ideede ja printsiipide transformatsiooni, usuvad, et kõige suuremaks mõjutajaks uue korra kujunemisel saab olema Hiina Rahvavabariik. Vastupidiselt praegusele on hiinlaste huvi pigem illiberaalses suunas liikuda. Samas ei pea Ikenberry (2011) eelnevat väidet ise päris õigeks. Tema usub, et kuigi USA positsioon globaalses süsteemis muutub, siis vastupidiselt C. A. Kupchanile panustab ta liberaalse süsteemi püsijäämisele. Uute tõusjate majanduslik edu ja kasvav mõju on maailma poliitika liberaalse rahvusvahelise organiseeritusega tugevalt seotud ning nende heaolu huvides on ka selle süsteemi säilitamine.

Üha tihenev majanduslik ja julgeoleku-alane vastastikune sõltuvus annavad põhjust USA-l ja teistel võimsatel riikidel otsida uusi ja intensiivsemaid multilateraalseid koostöövorme. Kooperatsioon peaks eelkõige kasvama majanduse juhtimise vallas. Ikenberry (2011:68): „Uue maailmakorra ajal ei ole Ameerika Ühendriigid enam võimelised valitsema. Aga nad võivad siiski juhtida.“ Seega mis tegelikult toimub, ei ole Ameerika langus, vaid dünaamiline protsess, mille osana teised riigid püüavad liidri

kinni ning kasvavad temaga kokku. Sarnaselt Kupchanile näeb G. J. Ikenberry maailma tulevikustsenaariumina ühiskonna teket, kus olulisel kohal on vastastikune sõltuvus.

C. Layne (2006) kirjutab, et USA poliitikakujundajad on 90-ndatest alates ülistanud visiooni riigi esisusest (*primacy*), mis Coxi ja Stokesi (2012:16) definitsiooni kohaselt on seotud strateegiaga, mille eesmärgiks on säilitada Ameerika positsioon vaieldamatu juhtiva võimuna rahvusvahelises süsteemis. Selle ideaali saavutamiseks peavad Ühendriigid olema tugevamad kui ükski teine jõud ning samaaegselt kindlasti täitma ka juhirolli. Lisaks eelnevale on riigijuhid järginud ambitsioonikat plaani USA ülekaaluka jõu laiendamisest (hoolimata näiliselt raudkindlast reeglist kaasaegses ajaloos, kus hegemoonid alati kutsuvad esile teiste suurte jõudude vastupanuliikumise, mis kokkuvõttes esimese ülevõimu lõpetab). Layne (2006:12): „Ameerika Ühendriikide võim pole illusoorne.“ Kenneth Waltzi teosele „*Theory of International Politics*“ viidates ütleb ta, et võim ei tähenda, et üks riik on suuteline saama oma tahtmist iga kord. Seega USA küll ei saa alati täpselt seda, mida soovib, aga tänu oma tohutule mõjuvõimule, saavutab ta suurema osa asjast kõik, mida ihkab. Ta mõjutab teisi riike palju rohkem, kui teised teda.

Kui teemaks tuleb aga hegemoonia püsivus, siis viitab Christopher Layne (2006) oma artiklis kahele vastanduvale autorile. Esimesena tutvustab ta Joseph S. Nye jr-i ideid, kes usub, et teised riigid ei saa USA-le vastu tänu tema ületamatu tugeva jõu võimetele ning samuti pole neil ka selleks otsest põhjust, kuna Ühendriikide puhul on tegemist heatahtliku hegemooniga. Teisena mainib ta aga Waltzi koolkonna jõutasakaalu realiste, kes usuvad, et USA kui hegemooni päevad on loetud ning ülejäänud riikidel on hea põhjus tasakaalustamata Ameerikat karta. Viimaste arvamust toetab ka vähene, kuid ometi märgatav vastupanuliikumine, mis väljendub mitmete riikide soovis Ühendriikidest strateegilistes küsimustes sõltumatuks jääda. Näiteks on Layne-i arvates selleks Euroopa Liidu ühtse välis- ja julgeolekupoliitika teostamine.

Autori enda arvates peab USA kui hegemooni saatuse kohta vastamiseks esmalt leidma vastuse kahele teisele küsimusele. Esimene neist uurib, kas Ameerika Ühendriike ei ohusta tõepoolest ükski väljakutse kuna tegu on väidetavalt mitte-ähvardava ja healoomulise jõuga. Teine aga keskendub sellele, kas pärast külma sõda on mõni riik USA-le vastukaalu üleüldse pakkunud. Samas vastab Layne ise kohe ka neile küsimustele ära. Esiteks kahtleb ta sügavalt, et teised riigid ameeriklaste võimuulatuses

mingit ohtu ei näe. Teiseks, rahvusvahelises poliitikas on alati teised riigid olnud huvitatud kõige tugevama võimekuse balansseerimisest ning sellelgi korral pole unipolaarsus kindlasti taolist fundamentaalset dünaamikat suutnud mõjutada.

Kokkuvõtvalt hegemoonia püsivuse kohta vastab Layne, et kuna USA ekspansionistlik visioon paneb teisi riike uskuma, et unipolaarsus on ohuallikaks, siis peavad Ameerika Ühendriigid leidma endale uue strateegia: multipolaarsust toetava teooria (inglise keeles täpsemalt *an offshore balancing strategy of self-restraint*, mis Coxi ja Stokesi (2012:18) sõnu kasutades hõlmab enese suuremat allasurumist ning koorma osalist üleandmist teistele riikidele).

Samas ei jäta ta mainimata, et on ka neid, kes väidavad, et kui USA käitub multilateraalselt, siis võib ta ka edaspidi jääda hegemooniks. Selle toimimisse autor ise aga väga ei usu. Ta ütleb, et rahvusvahelises poliitikas on julgeoleku küsimustes suurte jõudude vaikimisi valikuks siiski peaaegu alati unilateraalne lähenemine. Seega käituvad ka Ameerika Ühendriigid multilateraalselt vaid siis kui tõepoolest neile endile sobilik ning suurema osa ajast ikkagi unilateraalset poliitikat järgides.

Stephen M. Walti (2011:6) lähenemine hegemoonia püsivusele on aga järgmine: „Kui riik seisab üksi võimutipul, siis polegi sealt liikuda kuhugi mujale kui allamäge.“ Hirm kohese languse ees on olnud ameeriklastel alates sellest ajast kui Ühendriigid globaalse võimu haripunkti jõudsid – isegi ajal kui väljavaated selleks on olnud ebatõenäolised. Walt usub, et uute jõudude (eelkõige Hiina, India, Türgi ja Brasiilia) tõus ja mõjukuse kasv omaenda regioonis toob mingil hetkel lõpu ka unipolaarsele maailmakorrale, mille järel hakkab kehtima Hiina-Ameerika bipolaarne rivaliteet või multipolaarne süsteem, mis sisaldab mitmeid ebavõrdseid suurjõude.

Praegu on selle muudatuseni veel palju aega, sest teiste riikide seis pole samuti vaid tõusutrende järgiv. Näiteks Worldometersi (2015) lehelt pärinevate numbrite andmeil mõjutab eurooplaste, venelaste (muutus -0,26%) ja jaapanlaste (muutus -0,11%) majanduslikku potentsiaali nende vähenev ja ühtlasi vananev rahvastik. Sama probleemiga seisab silmitsi ka Hiina, kus rahvastiku mediaanvanus tõuseb kiiresti ühe lapse poliitika ettenägematu tagajärjena. Võrreldes ülejäänud arenenud riikidega on aga USA rahvastiku kasvu näitaja kõrge (Worldometersi (2015) andmeil 0,79%).

Aga kui kord saabub kätte aeg, millal Ameerika ülevõim lõppeb, siis ei tohiks inimesed jääda endistele aegadele nostalgiliselt tagasi vaatama, vaid Walti (2011) arvamuse kohaselt nägema seda kui võimalust tasakaalustada rahvusvahelist koormat ja keskenduda olulisimaile – riigi siseküsimustele.

Fareed Zakaria (2012) arvates on Ameerika Ühendriikide mõjuvõim kahanemas, kuid muudatused on tingitud pigem teiste tõusust kui ameeriklaste tugevuse vähenemisest. Majanduslikku võimekust silmas pidades on mitmeid riike, mis USAle konkurentsi võiksid pakkuda. Ta kirjutab oma raamatus „*The Post-American World: Release 2.0.*“, et teiste riikide esilekerkimine on oma olemuselt majanduslik fenomen, kuid sellel on tagajärjed peaaegu igas elusfääris. Poliitilisel ja majanduslikul tasemel jäävad Ameerika Ühendriigid ainsaks ülivõimuks, kuid teistes valdkondades – tööstus, finants, haridus, sotsiaalne, kultuuriline – jõujaotus muutub ning eemaldub Ameerika domineerimisest. See aga ei tähenda, et sisenetaks Ameerika-vastasesse maailma. Zakaria ütleb, et ülesandeid, mida kontrollisid varem valitsused, jagatakse nüüd rahvusvaheliste organisatsioonidega nagu Maailma Kaubandusorganisatsioon ja Euroopa Liit.

3. UNIPOLAARSUSE SÄILIMISE KÄSITLUSED

Kuna Hiina Rahvavabariigi puhul on tegemist jõuga, mida peetakse üldise arvamuse kohaselt kõige potentsiaalsemaks ohuks ameeriklaste üleolekule, siis on ka George Friedman oma teoses „Järgmised sada aastat: prognoos 21. sajandiks“ just suurema rõhu asetanud eelpool mainitud võimaliku konkurendi analüüsimisele. Friedman (2011) usub kokkuvõtteks, et Hiina ei esita Ühendriikidele kohe kindlasti mitte mingit väljakutset. Põhjuseid on tema sõnul selleks kolm. Esiteks ei ole laienemine hiinlaste jaoks niisama lihtne. Tegemist on füüsiliselt äärmiselt isoleeritud maaga (põhjas asub Siber, lõunas Himaalaja ja džunglid) ning enamik rahvastikust elab riigi idaosas. Teiseks pole Hiinal võimsat mereväge ning selle loomiseks kulub palju aega. Kolmanda põhjusena näeb ta riigi ebastabiilsust, mis on tingitud konfliktidest, mis kerkivad esile iga kord kui Hiina oma piirid välismaailmale avab. Pigem näeb G. Friedman pead tõstmas Jaapanit, Türgit ja Poolat.

George Friedman (2011) tõdeb, et on võimalik, et USA võim on hääbumas, kuid konkreetseid fakte vaadates on seda raske näha. Ta toob välja, et Ameerikas elab umbes neli protsenti maailma rahvastikust, kuid riik toodab umbes 26 protsenti kõikidest kaupadest ja teenustest. Peaaegu veerand maailma majandustegevusest toimub Ühendriikides. Sarnaselt teistele autoritele rõhutab ka tema hegemoonia säilimise seisukohast Ühendriikide mereväe kontrolli kõikidel ookeanidel. Friedman (2011) ütleb kokkuvõtvalt, et ükski katse prognoosida 21. sajandit, mis ei alga Ameerika võimsuse erakordsuse tunnustamisega, ei ole tegelikkusega kooskõlas. Ühendriigid on alles oma võimsuse alguses ning 21. sajand kujuneb Ameerika sajandiks.

Friedmaniga nõustub ka C. Krauthammer (2003), kes usub, et ameeriklaste hegemoonial pole ühtegi vastast. Ainuke oht, mis USA domineerimisele saatuslikuks võib saada, on petturlike riikide võrgustik (mõned neist seotud ka rahvusüleste terroristidega), mis valitseb massihävitusrelvi. Krauthammer (2003) ütleb, et kogu Ameerika jõu juures oleks vaid tosina tuumarelvade plahvatus see miski, millele riik ei suudaks vastu seista.

Eelnevate autorite mõtetele sobib jätkuks ja täpsustava informatsiooni esitamiseks globaalse informatsiooni ja kirjastusettevõtte Stratfori 2015. aastal avaldatud analüüs. Kokkuvõtvalt on Stratfori prognoosi kohaselt Ameerika Ühendriigid ka järgmise

dekaadi jooksul peamine majanduslik, poliitiline ja militaarne jõud maailmas, kuigi seda positsiooni iseloomustab varasemaga võrreldes vähesem hõivatus. Madala ekspordinäitaja, suureneva vajaduse energia kättesaadavuse tagamise järele ning eelmiste kümnendite kogemuste tõttu ollakse eriti ettevaatlikud majandusliku ja militaarse sekkumise osas.

Järgmist kümnendit (aastad 2015-2025) iseloomustab korratus, kus mitmetes maailma regioonides muutuvad peamised valvurid. Ühendriigid küll seisavad silmitsi mitmete strateegiliste ohtudega, kuid nad ei ole enam varasemaga sarnaselt esimeseks reageerijaks. USA võim jätkub, kuid see pole enam nii nähtav ning seda kasutatakse tulevikus tunduvalt vähem kui seda praeguseni tehtud on.

Sarnaselt teistele selles peatükis mainitud autoritele toetavad ka Stratfori analüütikud arusaama, et Ameerika Ühendriikide hegemoonia jätku kindlustab riigi vaibumatu majanduse ja võimu laienemine. Aluseks on veendumus, et USA osakaal maailma majandusest ei lange järgnevatel aastatel alla kahekümne kahe protsendi ning ka domineerimine ookeanidel ja märkimisväärne kontinentide vaheline militaarväe ülekaal ei ole kuhugi kadumas.

Eelduste kohaselt on küll Ameerika Ühendriigid järgneval kümnendil üha valivamad sõjalise sekkumise ning poliitilise vastutuse osas, aga üks on kindel, et kui Euroopas peaks mõni suurriik (Saksamaa või Venemaa) hegemooni tiitlit ihaldama, siis tehtaks kõik, et vastav riik seda ei saavutaks. Erinevalt teistest paistab Stratfori analüüs silma just selle poolest, et Venemaad pole kõrvale jäetud. Kui üldiselt ei peeta venelasi piisavalt võimekaks, et midagi põhjapanevalt globaalses süsteemis muuta (eelkõige majandusliku seisu tõttu), siis antud autorid näevad lühiajalises plaanis potentsiaalset ohumärki.

Sisemistest takistustest on Stratfori analüütikud välja toonud USA 50-aastase tsükli reegli, mis tähendab, et iga selle perioodi lõpus seisavad Ühendriigid silmitsi märkimisväärselt suure majandusliku või sotsiaalse probleemiga. Näiteks algas üks tsükkel 1932. aastal Franklin Roosevelti valimisega ning lõppes Jimmy Carteri presidentuuriga. Probleem algas vajadusega taastada nõudlus tegevusetute tehaste toodete järele ning lõppes hoopis laialdase ületarbimise, alainvesteeringu, töötuse ja kahekohalise inflatsiooninäitajaga.

Praeguseks on ameeriklased viieteist aasta kaugusel selle sama tsükli lõpust ning järgnev kriis annab endast tunda juba umbkaudu kümne aasta pärast. Seekord on tegu keskklassi kitsikusega, mis seisneb vastava ühiskonnaklassi suutmatuses ennast oma staatuse kohaselt ära elatada. Vastavalt oma sissetulekutele suudab endale tagasihoidliku kodu soetada ja kokkuhoidlikult elada sõna otseses mõttes keskklass, aga 25-le protsendile väiksema sissetulekuga inimeste jaoks on see peaaegu võimatu. Põhjuseid selle probleemi tekkel on üldiselt kaks. Esimene on üksikvanemate osakaalu kasv ning sellest tulenevalt majapidamiskulude tõusu suurus ühe inimese kohta. Teisena on mainitud sissetulekute ja töökohtade säilimise kindluse (*job security*) vähenemist. Samas on Ameerika võimud antud probleemi endale ka tunnistanud ning *U.S. Department of the Treasury*-i (2014) poolt avaldatud Barack Obama sõnumis, mis eelneb 2016. aasta USA finantsplaanile, on eraldi mainitud mitmete strateegiate rakendamise vajadust keskklassi tugevamaks muutmiseks.

J. S. Nye jr (2010) alustab Ameerika Ühendriikide tuleviku prognoosimist sõna „langus“ lahtimõtestamisega. Nye sõnade kohaselt hõlmab see kahte erinevat dimensiooni: absoluutne langus, mis viitab lagunemisele ning suhteline langus, mille tähenduses hegemooni kõrval tegutsevate riikide jõuvarud kasvavad või on eelnevaga võrreldes paremini rakendatud. Ameeriklaste mureks 21. sajandil pole aga mitte langus, vaid hoopis küsimus, kuidas käituda olukorras, kus isegi suurim ja võimsaim riik maailmas ei saa kõike, mida ta tahab, ilma et teised teda abistaksid. Üha suurem hulk väljakutseid nõuab Ühendriikidelt jõu rakendamist koos teistega samal määral kui on varem üksi võimu nende samade riikide suhtes rakendatud.

Nye (2010) arvates on võim jaotunud tänapäeval kolmel erineval viisil. Militaarjõud on suures osas unipolaarne, kus Ameerika Ühendriigid tõenäoliselt hoiavad juhtpositsiooni veel päris pikka aega. Majanduslik võim on aga juba rohkem kui dekaad multipolaarne olnud. USA kõrval mängivad seal olulist rolli Euroopa, Jaapan ja Hiina. Kuid kolmanda dimensioonina toob ta välja transnatsionaalsed suhted, mis hõlmavad mitte-riiklike osapooli (näiteks pankurid, terroristid, häkkerid). See on tasand, kus unipolaarsus, multipolaarsus või hegemoonia pole ükski sõna, mis võiks võimujaotust iseloomustada. Nye (2010) arvates on suurem tõenäosus, et Hiina, India või Brasiilia asemel ähvardavad oma võimuulatusega Ameerika Ühendriikidest mööduda hoopis kaasaegsed barbarid ja mitte-riiklikud mängijad. Autori arvamus põhineb teorial, et

informatsiooniajastul kehtivad tavapärasest teistsugused reeglid ning armee suuruse asemel võib võidu tuua hoopis parim lugu, mis tegudega kaasas käib.

Kui aga otsida siiski teiste riikide seast kõige potentsiaalsemat konkurenti Ameerika Ühendriikidele, siis erinevalt G. Friedmanist näeb Nye (2010) Hiinat kui võimalikku USA hegemoonia tasakaalustajat või möödijat. Samas tunnistab ta, et hiinlastel on veel pikk tee minna. Kuigi suure tõenäosusega on kahe riigi majandus võrdne 2030. aastaks, siis sisult on erinevusi ikkagi märgata. Hiinal tuleb endiselt tegeleda piirkondadega, mis pole piisavalt arenenud ning demograafilised probleemid, mis tulenevad ühe lapse poliitikast, hakkavad samuti endast vaikselt märku andma. Peale selle toob autor välja asjaolu, mis Hiinat Ühendriikidest möödumisel kohe kindlasti takistab - militaarjõud, mis pole hiinlastel piisavalt võimekas, et kahte riiki üleüldse võrrelda. Samuti võib Rahvavabariigi agressiivne sõjaväeline hoiak panna aluse vastuseisva koalitsiooni tekkimisele naabrite seas, mis seejärel nõrgendaks nii riigi tugevat kui ka nõrka jõudu. Lisaks liigsele võimu kasvule Aasias ja ka üle maailma, näeb Nye takistusena ameeriklaste alliansi jaapanlastega ning paranevaid suhteid Indiaga. Seega kui Hiina edestab USA majandust kogu suuruse mõttes, siis pole see siiski sama, mis võrdsus või päris hegemooni koha hõivamine. Samuti prognoosid, mis põhinevad vaid SKP kasvul pole piisavalt täpsed. Need jätavad kõrvale Ühendriikide militaarse ja pehme jõu mõju ning samuti Hiina geopoliitilised takistused Aasia võimude tasakaalu mängus.

Lisaks välistele jõududele on ka muud faktorid, mis riigi edukust mõjutavad. Joseph S. Nye jr (2010) toob oma artiklis „*The Future of American Power*“ näiteid siseriiklikest teguritest, mis võivad põhjustada USA allakäiku. Näiteks võivad ameeriklaste mõjuvõimule saada saatuslikuks riigisisese lahingud kultuuri valdkonnas, poliitiliste institutsioonide kokkuvarisemine ja majanduslik stagnatsioon. Üldiselt aga sotsiaalsed probleemid Ühendriike ei ohusta ning mitmedki neist on pigem paranemise teel. Ajaloos varem ette tulnud lahingud näiteks orjanduse või tsiviilõiguste üle olid märkimisväärselt tõsisemad kui ükski praegustest ning ometi suudeti need võita.

Immigratsioon on aga samas üks Ameerika Ühendriikide trumpidest. Mitte ainult ei ole see oluline majandustugevuse seisukohalt, vaid samuti leevendab see olukorda ja tagasilööke, mis vananeva ühiskonnaga kaasnevad. Silicon Valley on üks parimaid näiteid sellest, kuidas võõrtöajõud aitab murranguliselt kaasa Ameerika tehnoloogilisele arengule.

Nye (2010) ütleb, et Ameerika Ühendriigid ei ole absoluutses languses ning suhtelises mõistes on üpris tõenäoline, et ka järgnevate kümnendite jooksul on USA võimsam kui ükskõik milline teine riik. Kuigi tehnoloogia arenguga pääsevad mõjule ka muud kultuurid, siis USA kultuurilise ja majandusliku mõju languse ulatus pole kindlasti põhjapanevalt suur. J. S. Nye jr (2010): „Tulevatel kümnenditel pole näha pärast-Ameerika maailma, aga Ühendriigid vajavad tarka strateegiat, mis hõlmab kõva ja pehme jõu ressursid – ja see rõhutab liitusid ja võrgustikke, mis on vastutavad globaalse informatsioonijastu uue sisu eest.“

Nye arvamust toetab hegemoonilise stabiilsuse teooria, mis illustreerib hästi Ühendriikide ülekaalu kasulikku aspekti ülejäänutele. Layne (2006:17): „Tavaliselt seotakse seda rahvusvahelise poliitökonoomia teooriaga, mille peamine väide on, et edukaks toimimiseks vajab rahvusvaheline majandussüsteem dominantset jõudu, kes täidab järgnevaid võtmeülesandeid: stabiilse reservvaluuta ja rahvusvahele likviidsuse tagamine; pakkuma laenu ja turgu viimases hädas; kirjutama ja kehtestama reegleid, mis valitsevad rahvusvahelist poliitilist ja majanduslikku süsteemi.“ Militaarselt võivad Ühendriigid pakkuda ebastabiilsetes piirkondades asuvatele riikidele kaitset, mis meelitab neid riike USA-ga ühte mesti hoidma, sest sel viisil vähendatakse ka enda kulusid. Samuti aitab oma staatuse hoidmisel kaasa Ameerika Ühendriikide liberaalsus. Kuna tegu on väga avatud ühiskonnaga ning oma võimu rakendatakse läbi multinatsioonaalsete organisatsioonide, siis näidatakse teistele ohutu.

Michael Mandelbaum (2006) ütleb, et ilma USA kui globaalse valitseja abita oleks maailm olnud nii minevikus kui saaks olema ka tulevikus vähem turvalisem ja edukam kui ta nüüd on. Samuti kui Ameerika valitsus peaks lõpetama endale omasel viisil globaalse majanduse toetamise, siis maailma majandus töötaks vähem efektiivselt ning võiks isegi silmitsi seista raske ja kuluka kokkuvarisemisega. Antud peatüki lõpetamiseks aga sobibki hästi Mandelbaumi (2006:195) tsitaat: „Maailm ilma USA-ta oleks kui autode kogum, millel puudub kütus.“

4. ERINEVAD KOOLKONNAD VÕRDLUSES

Kõik töös välja toodud autorid nõustuvad, et praegu on valitsevaks maailmakorraks unipolaarsus. Nende prognoosid tuleviku suhtes lahknevad selles osas, kas nad panustavad selle säilimisele või mitte. Kuna unipolaarsus on antud töös üks USA hegemoonia eeldustest, siis selle kadumisega oleks läbi ka Ameerika Ühendriikide ülevõim. Olenemata koolkonnast, lähtuvad kõik autorid oma hinnangute andmisel kõva võimu indikaatoritest. Nii need, kes näevad unipolaarsuse lõppu lähenemas, kui ka need, kes usuvad selle säilimisse, võtavad suures osas oma arvamuse kujundamisel aluseks majanduslikud näitajad ja sõjalise jõu. Viimane tegur on see, mis ühendab kahe erineva suuna esindajaid enim. Militaarne võimekus, mille alla kuulub tuumarelva omamine, kontroll kõigi maailma ookeanide ja merede üle ning võimsad maa- ja õhuvägi, on USA hegemoonia püsimise üheks trumbiks. Need, kes panustavad siiski ülevõimu peatsele lõpule, tunnistavad sõjalist jõudu kui ühte olulisemat indikaatorit, mille tõttu pole võimuvahetus veel niipea toimumas. Kuna riikidest tuuakse Ameerikale kõige rohkem võrdluseks Hiinat, siis viimase puuduliku mereväe osas on samal arvamusel nii C. A. Kupchan (2012) kui ka G. Friedman (2011).

Ühiselt tuuakse välja ka majanduslikud tegurid, kuid erinevate autorite prognoose mõjutab see, mida täpsemalt analüüsi tegemisel arvesse võetakse. Võib öelda, et unipolaarsuse jätku ennustavad autorid seletavad majanduslikke näitajaid põhjalikumalt lahti ning sellest ka nende veendumus, et teised Ühendriike ohtu ei sea. G. Friedman (2011) toob välja, et peaaegu veerand maailma majandustegevusest toimub USA-s ning Stratfori analüütikute 2015. aastal avaldatud prognoos kinnitab samuti, et Ameerika osakaal maailma majandusest ei lange järgnevatel aastatel alla kahekümne kahe protsendi. Tugevana püsib ka USA hegemoonia alustalaks olev dollar, mille hoidmist jätkab J. S. Nye jr-i (2012) sõnul ka Hiina, mis on ise veel kaugel renminbi rahvusvahelistumisest.

Unipolaarsuse muutusesse usuvad autorid toovad oma kirjutistes Ameerika kahjuks välja peamiselt vahendite nappuse, mis on tingitud sõjalistest kulutustest Iraagis ja Afganistanis. G. J. Ikenberry (2011) väidab, et rikkuse ja võimu kandumine Põhjast ja Läänest Ida- ning Lõunamaadesse on kui osa dünaamilisest protsessist, mille käigus teised riigid püüavad liidri kinni. Sarnaselt mõtleb F. Zakaria (2012), kes näeb uute

riikide esile kerkimist majandusliku fenomenina, kuid jõuab siiski järelduseni, et majandusvaldkonnas üliriigi kohta keegi siiski üle ei ole võtnud. Kokkuvõttes võib öelda, et ka hegemoonia lõppu kuulutavad autorid suures osas ikkagi nõustuvad Ameerika domineerimisega majandusvaldkonnas, sest ka näiteks Z. Brzezinski (2003) rõhutab mitmeid kordi oma raamatus USA äärmiselt head majandusdünaamikat ning mõjuvõimu selles sektoris.

Seega on mitte päris täpselt mõõdetavad ja pigem oletustel põhinevad näitajad need, mille põhjal kahe erineva suuna toetajate ennustused lahknema kipuvad. Esimese grupi autorid näevad tuleviku ühiskonda sellisena (Kupchani ja Ikenberry seisukoht), kus olulisteks märksõnadeks on vastastikune sõltuvus, mitmekesisus ning kõrvuti eksisteerivad alternatiivsed arvamused sise- ja rahvusvahelisest korrast. Ikenberry (2011) lisab, et eelkõige suureneb sõltuvus üksteisest majanduslikult ja julgeoleku-alaselt. Stephen M. Walt (2011) toob uue tegurina sisse mitmete jõudude (näiteks Hiina, India, Brasiilia) tõusu ja kasvu regionaalsel tasandil, mis kokkuvõttes lõpetab unipolaarsuse ning teeb teed Hiina-Ameerika bipolaarsele rivaliteedile või multipolaarsele süsteemile, mis sisaldab ebavõrdseid jõude. Põhjusena, miks hegemoonia kokku kukub, toob Layne (2006) välja ohu, mida teised tajuvad ameeriklaste võimuulatuses ja mida nad peavad vajalikuks balansseerida ning Brzezinski (2003) lisab, et tulevikus sobib globaalne poliitika üha vähem kokku võimu koondumisega ühe konkreetse riigi kätte, mille tõttu on Ameerika näol tegu viimase tõelise üliriigiga.

Autorid, kes usuvad, et unipolaarsus ei kao kuhugi ning 21. sajand kuulub Ameerikale, rõhutavad rohkem pehme võimu tegureid ning toovad välja põhjuseid, miks Hiina siiski ei ole võimeline USA-lt rolli üle võtma. Viimaste põhjenduste hulka kuuluvad riigi ebastabiilsus, isoleeritus ning võimalus vastuseisva koalitsiooni tekkimisele naabrite hulgast. Vastandudes C. Layne-ile, toob J.S.Nye jr Ühendriikide positiivse poole pealt välja heatahtliku hegemooni kuvandi teiste seas. Lisaks toetab seda arvamust kultuurilise külgetõmbejõu tugevus, mille tõestuseks on immigrantide suur sissetulek Ameerika Ühendriikidesse.

Kahe erineva grupi võrdlusest võib kokkuvõtvalt öelda, et mõlema koolkonna esindajad on suures osas samal arvamusel Ameerika ülimuslikkuse suhtes majanduses ja militaarses sfääris. Erinevused tekivad, kui hakatakse ennustama, kuidas teised riigid

tulevikus käituvad ning milline kord üldse sobib pidevalt areneva ühiskonnaga kokku. Seega viimastest näitajatest sõltuvalt prognoosivad nad USA hegemoonia püsivusele erinevat saatust.

5. HEGEMOONILISUSE INDIKAATORID

Nii nagu juba teoreetilist raamistikku käsitlevast peatükist kui ka erinevate autorite lähenemisi tutvustavatest lõikudest välja tuli, on hegemoonia mõõtmiseks ning selle alusel Ameerika Ühendriikide rolli edaspidiseks prognoosimiseks võimalik kasutada mitmesuguseid indikaatoreid. Peamiselt saab jaotada need tegurid kahte suurde alagrüüpi: kõva ja pehme võim. Kumbki neist hõlmab veel omakorda erinevaid kategooriaid, mille uurimine aitab lõppkokkuvõttes analüüsi täpsemalt läbi viia.

5.1. Kõva võim

Kõva jõu alla koonduvad kaks olulist näitajat (majanduslik seis ja militaarne võimekus), mida peavad rahvusvaheliste suhete teooria koolkondadest eriti tähtsaks realistid. Mõlema parameetri puhul on tegu indikaatoriga, mida on otseselt võimalik mõõta ning mille alusel riikide positsioone võrrelda. C. Layne (2006) toob välja USA esisuse ideed pooldavate teadlaste mõtted, kelle sõnutsi on Ühendriikide kõva jõud ja majanduslik võimsus nii suured, et see heidutab teisi võimalikke konkurente USA-ga mõõtu võtmast. Samas väidab Sheng Ding (2010), et üks suuremaid muutusi globaalsel ja regionaalsel tasemel maailmas on Hiina osatähtsuse suurenemine majanduslikus ja strateegilises valdkonnas. Mitmed peavad Hiinat kõige tõenäolisemaks kandidaadiks USA troonilt tõukamisel. Autor toob oma artiklis välja küsitluse tulemused, mis viidi läbi 1112-s rahvusvaheliste suhete teaduskonnas Ameerika kesk- ja ülikoolides. Selle andmeil on kõige olulisemad välispoliitika küsimused, millega USA peab enne 2020. aastat silmitsi seisma järgmised: rahvusvaheline terrorism (50%), massihävitusrelvade levik (45%) ja Hiina tõus (40%).

5.1.1. Majandus

Majanduslik seis on kõikidest valdkondadest kõige elavam diskussiooni tekitav näitaja, sest selle alusel on hetkel ainsana võimalik ennustada Hiina Rahvavabariigile üliriigi staatust. Joseph S. Nye jr (2012) viitab oma artiklis „*The twenty-First Century Will Not Be a „Post-American World“*“ uurimusele, mille kohaselt kahekümne kahest küsitletud riigist viieteistkümnes uskus enamik rahvast, et Hiina asendab või on juba asendanud Ameerikat kui maailma juhtivat ülivõimu. Isegi ameeriklased ise on võrdselt

jaotunud seisukohtade osas hiinlaste positsiooni suhtes. Samas võib kahtluste põhjuseks pidada pärast 2008. aasta finantskriisile järgnenud majanduslikke probleeme. Nye (2012) ütleb, et ameeriklased on tuntud oma võimu valesti hindamises. Ta toob näite, kuidas pärast Sputnikut tundusid nõukogulased 10 jala pikkused ja 1980-datel oli sama lugu Jaapaniga. Praegu on siis kord Hiina käes, kelle deklaratsioonid ja tegelik käitumine teineteisest erinevad – vaatamata mitmetele teadaannetele jätkab Hiina dollarite hoidmist ning on kaugel renminbi rahvusvahelistumisest.

Majanduslikest näitajatest on olulisel kohal riigivõlg, SKP, valuuta tugevus maailmaturul ning eelarve defitsiit. Kuigi USA riigikassa ehk *U.S. Department of the Treasury* (2014) andmeil oli viimane 2014. aasta seisuga 483 miljardit dollarit, siis pigem nähakse seda positiivses võtmes, kuna olukord on oodatust etem ja prognoosid 2015. aastaks näitavad samuti paranemismärke. Mait Krauni (2015) andmetel on alates 2009. aastast USA eelarvedefitsiit vähenema hakanud ning 2014. aastaks oli see 2009. aasta 9,8-lt protsendilt langenud 2,8 protsendini SKP-st. Oodata on, et majanduse tugevnedes trend jätkub ning puudujääk väheneb veelgi. Samas pole aga tegu kõige olulisema näitajaga. Märksa murettekitavam on Ühendriikide brutovõlg, mis küündib üle 17 miljardi dollari ning moodustab WEO (2015) andmetel SKP-st rohkem kui 103 protsenti. Krauni (2015) teatel on USA rahandusministeerium nimetanud riigi laenamisvajaduse 8 aasta madalaimaks. „Selle aasta esimese kolme kuu jooksul plaanib rahandusministeerium laenata turgudel 155 miljardit dollarit, mis on prognoositust 54 miljardit vähem. Sellele järgnevas kvartalis plaanitakse aga riigivõlga vähendada hakata – kokku peaks võlg ajaperioodil aprillist kuni juunini alanema 7 miljardi dollari võrra.“ (Kraun 2015).

Riikide võrdluses majandusliku tugevuse osas ja jätkusuutlikkuse üle otsustamisel on väga oluliseks faktoriks ka sisemajanduse koguprodukt (SKP). Kuigi Hiina möödus 2014. aasta lõpus Ameerika Ühendriikidest ostujõu pariteedi (PPP) alusel arvatud SKP väärtuse poolest, Rahvusvahelise Valuutafondi (2015) andmeil olid vastavad näitajad 16,3% versus 16,1% globaalsest SKP-st, siis pole alust arvata, et see veel nii pea jõudude tasakaalu rahvusvahelisel areenil raputaks. Erinevalt ostujõu pariteedi abil arvatud SKP-st on kohandamata sisemajanduse koguprodukti poolest USA siiski eespool. *World Economic Outlook*-i ehk WEO (2015) andmeil oli vastav näitaja 2013. aastal Hiinal 9,469.125 miljardit ja Ameerika Ühendriikidel 16,768.050 miljardit USA dollarit. See teeb erinevuseks ligikaudu 7 miljardit dollarit. WEO (2015) prognoosi

kohaselt, mis põhineb IMF-i analüüsidel, on 2020. aastaks hiinlastel vastav näitaja 16,157.105 miljardit ja ameeriklastel 22,488.616 miljardit USA dollarit. Seega on ka viie aasta pärast endiselt oodata Ühendriikide üle 6 miljardi dollari suurust paremust.

Ameerika Ühendriikide üheks trumbiks on dollari tugevus, mida võib ka USA hegemoonia alustalaks pidada. Euro kõrval on tegu ühe nii-öelda mitte-ametliku maailmavaluutaga. Ilma dollari erilise staatusega tuleks ameeriklastel maksta oma kulutava elustiili eest maksude ja intressimäärade tõstmise, tarbimise vähendamise ja säästmise suurendamise kaudu või ka militaar- ja sisekulutuste vähendamisega. Bloombergi (2015) andmeil on USA dollar viimase aasta jooksul vaid tugevnenud ning IHS (2014) prognoosib lisaks 2014. aasta umbes 8-protsendilisele kasvule teiste valuutade suhtes veel 3-5-protsendilist tõusu 2015. aastal. Tugev valuuta mõjub julgustavalt välisinvestoritele ning selle kaudu turgutab ka majandust üldiselt. Lisaks räägib USA dollari kasuks *Bank of International Settlements*-i (2013) statistika, mille kõige värskemate andmete alusel 2013. aastast on dollari osakaal rahvusvahelises kaubandus teistes märgatavalt suurem. 87-l protsendil kaubavahetusest kasutati valuutana dollarit, millele järgnesid euro 33,4 ja Jaapani jeen 23 protsendiga.

5.1.2. Sõjaline jõud

Militaarjõud on teine kõva võimu kategooria, mille alusel riikide tugevust teistega võrreldes hästi mõõta saab. Ameerika Ühendriigid on tuntud oma sõjalise võimekuse poolest, edastades pikalt ülejäänud riike. Neil on eelised nii merel, maal kui ka õhus. Mitte kellelgi ei küündi kulutused sõjaväele riigieelarvest sellistesse kõrgustesse, kui on seda USA-l. Maailmapanga (2015) 2013. aastast pärinevatel andmetel oli selleks 3,8%. Hiinal võrdluseks samal aastal 2,1% ja enamikul Euroopa riikidel jäi see 2%-i kanti. Perioodil 2010-2015 võis märgata Ameerika Ühendriikide kaitsekulutuste summa vähenemist – 714 miljardilt dollarilt jõuti 2015. aastaks kehtestatud 586 miljardi USA dollarini (*Office of Management and Budget* 2015). 2016. aasta eelarve kohaselt on aga viis aastat kestnud järkjärguline langus läbi. Uue eelarve alusel on plaanis eraldada kaitsekulutuste katteks 612 miljardit dollarit, mis on 26 miljardit dollarit ehk 4,5% suurem võrreldes 2015. aasta kavandatud tasemega. 2017. - 2020. aasta kulutused kaitsele on samuti plaanitud praegusest suuremad, et tagada kõrge tase võtmeküsimustes nagu kosmose turvalisus, tuumaheidutus, reageerimisvõime, luure ja järelevalve (*Office of Management and Budget* 2015). Gady (2015) toob välja, et hiinlastel on samuti plaanis oma kulutusi sõjalises valdkonnas kasvatada – 2014. aasta 132-le miljardile

dollarile soovitakse 2015. aastal veel 10,1 protsenti lisada. Hiina Rahvavabariik näitab seega viimase kolme aasta (2013-2015) kokkuvõttes pidevalt suurenevat kulutuste osakaalu militaarsektorile. 2014. aastaks olid näitajad võrreldes 2013. aastaga 12,2 protsenti suuremad (Gady 2015).

Maailmamastaabis vaadatuna oli USA osakaal militaarkulutuste osas 2014. aasta seisuga 34 protsenti. Talle järgnes Hiina 12 protsendiga. Vaatamata eelarve defitsiidi ohjamiseks tehtud kulutuste vähendamisele, oli ja on Ameerika Ühendriikide sõjaline kulutuste tase ajalooliselt kõrge, olles võrreldav 1980-datega, mida iseloomustas haripunkti saavutamine. (Stockholm International Peace Research Institute 2015).

USA on militaarselt kohal mitmetes strateegiliselt tähtsates regioonides ja seotud erinevate kõige olulisemate alliansside ja organisatsioonidega. Tähtsaim neist on ilmselt NATO, mida koos eurooplastega toimimises hoitakse. Unustada ei tohiks ka tuumaarsenali, mille olemasolu iga riigi teiste suhtes eelisseisundisse seab. Michael Mandelbaum (2006:40): „Tuumarelvade omamine annab nende valitsejatele teatud mõju, geopoliitilise kaalu, mis vastukaalu puudumisel annab suhetes riikidega, kellel taoline jõud puudub poliitilise eelise.“ Kui vaid väga väikesel protsendil (täpsemalt üheksal riigil) kogu maailma riikidest on tuumarelv, siis see paneb moodustama ühendusi, mis pigem toovad Ameerikale liitlasi juurde.

5.2. Pehme võim

Pehme jõu vahenditeks on tegurid, mis meelitavad ligi teisi riike. Ameerika Ühendriigid on juba aastakümneid mõjunud kui suur magnet inimestele, kes soovivad uut elu alustada ning suunduvad selleks niinimetatud kõigi võimaluste maale. Omalt poolt aitab seda ettekujutust süvendada televisioon ja Hollywoodi filmid, milles nähtavat elu paljud ihaldavad. Emigreerumise teeb lihtsamakas inglise keele laialdane levik ja õpetamine riikides, kus ei kõnelda seda emakeelena. Lisaks aitavad ameerikastumisele kaasa üle maailma tuntud ettevõtted ja brändid nagu Apple, Starbucks, Coca-Cola, McDonald`s, Amazon ja mitmed teised. Nende toodete ja teenuste levikuga uutele turgudele leitakse üha rohkem inimesi, kes väärtustavad Ameerika päritolu kaupu ning seeläbi ka nende arvamus Ühendriikide maine osas kaldub pigem positiivsesse suunda.

Kui Nye oli esimene, kes defineeris 1990. aastal kõva jõu kõrval pehme jõu mõiste, mille olulisust hindavad enamasti liberaalid, siis selle tunnustamist võib siiski leida ka realistide seas. „Robert Gilpin on rõhutanud, et lisaks riigi militaarsetele, majanduslikele ja tehnilistele võimetele mängivad olulist rolli ka teised (tihti raskesti mõõdetavad) faktorid nagu avalik moraal ja poliitilise eestvedamise kvaliteet, mis aitavad mõjutada poliitilisi sündmusi. Ta kasutab nende tegurite koondnimetusena sõna prestiiž.“ (Ding 2010:260-261). Riigi jõu ja võimu hindamisel keskendub Nye peamistele faktoritele nagu kultuur, ideoloogia, institutsioonid, tehnoloogia ja haridus. Ta väidab, et need komponendid saavutavad üha suuremat osakaalu ning geograafia, rahvastik ja toorained on pigem oma olulisust minetamas. (Ding 2010).

Samuti märgib S. Ding (2010) oma artiklis, et Hiina on riigina arvatavasti juba ammu mõistnud pehme jõu võimalusi ja kasulikkust. Näiteid hiinlaste pehme võimu rakendamise strateegiast on mitmeid. Üha enam on hakatud tegelema kaugemal asuvate riikidega – rahvusvahelise abi pakkumine Aafrikas ja Lääne-Ameerikas, et luua nendes piirkondades endast positiivne kuvand. Täpsemalt väljendub see näiteks oma raadioprogrammide mängimises sealsetes jaamades ning riiklike stipendiumite andmises õpilastele, kes tulevad arenguriikidest (Ding 2010).

Eelnev jutt kehtib täielikult ka Ameerika Ühendriikide kohta. Tänu USA suurele külgetõmbejõule on immigratsiooni tase kõrge ning sellest tulenevalt ka SKP näitaja oluliselt parem kui ta muidu oleks. Fareed Zakaria (2012:215): „Ameerika tugevus innovatsioonis on suures osas immigratsiooni tulemus.“ Üle viiekümne protsendi teadlastest ja doktorikraadi saajatest moodustavad mujalt sisserännanud. Zakaria (2012) lisab, et pooltel Silicon Valley idufirmadest on immigrandist või esimese põlvkonna ameeriklasest asutaja. Aga kokkuvõttes pole oluline nende inimeste päritolu, vaid see, missugune on kõige selle mõju riigile. Maailmapanga andmetel on Ameerika esikohal kogu kulutuste poolest teadus- ja arendustegevusele (2012. aastal 2,79% SKP-st). Samuti ollakse esirinnas ülikoolide paremusjärjestuses, Nobeli preemiate koguse ja ettevõtluse indeksite osas. Veelgi enam, Ühendriigid on tabeli eesotsas tiptasemel teaduse vallas (bio- ja nanotehnoloogia).

Pehme jõu alla käib ka poliitiline võim, mille moodustavad väärtused, ideoloogia ja institutsioonid. USA on oma demokraatia ja liberaalsete ideede levitamise ideaaliga suutnud (üldiselt) jätta heatahtliku valitseja mulje ning mitmed autorid (nagu J. S. Nye

jr) näevadki selles ühte edu võtit hegemoonia püsimiseks. Teised riigid ei pea vajalikuks Ameerikale vastanduda, sest selle tulemusena kaotaksid nad rohkem kui neil võita oleks. Viimase täpsustamiseks võib tuua näiteks ameeriklaste panuse NATO-sse. Tänu USA suurtele kulutustele militaarvaldkonnas, võivad teised allianssi kuuluvad riigid oma kulutusi madalamal hoida ning vabu ressursse muudesse sfääridesse juhtida, eeldades, et vajadusel on ameeriklased neid valmis kogu oma jõuga aitama.

Loomulikult on aga ka neid autoreid, kes sellisesse heatahtlikkusesse ei usu ning kutsuvad teisi üles pigem ettevaatlikud olema. Üheks nendest autoritest on C. Layne (2006), kes väidab, et demokraatia ega liberaalsus pole need mõõdupuud, mis näitaks, et tegu pole ohustava riigiga. Kui olulised geopoliitilised huvid on kaalukaasil, siis ei otsusta tema sõnul suurte jõudude tegevuse üle režiimi liik, vaid reaalspoliitika. Näiteks üks märkimisväärsemaid näiteid demokraatiate vahelisest sõjast pärineb 1914. aastat kui demokraatlikud Suurbritannia, Prantsusmaa läksid demokraatliku Saksamaa vastu sõtta. Seega kui tänapäeva Ameerika näeb ohtu kelleski, siis ei peata ka teda mitte miski.

Mis aga puutub institutsioonidesse ning nendesse kuulumisse, siis on USA-l väga lai haare. Ülemaailmsetest rahvusvahelistest organisatsioonidest kuulutakse Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO), mille peakorter asub New Yorgis ning milles Ameerika Ühendriigid on üheks alaliseks ja vetoõigust omavaks riigiks. Lisaks ollakse Maailmapanga ja Rahvusvahelise Valuutafondi liige alates 1945. aastast. Nimekirjast võib esile tuua veel mitmeid teisi olulisi institutsioone nagu Maailma Kaubandusorganisatsioon, NATO või G7. Lisades ka regionaalseid organisatsioone, võiks seda nimistut jätkata veel lõpmata kaua, aga eelneva idee peitub selles, et näidata, et Ameerikal on tõepoolest sõnaõigust peaaegu kõigis maailma piirkondades ning kõigil teemadel.

Loomulikult ei piisa vaid niisama kõigi nende organisatsioonide liikmeks olemisest. Aga kuna suuri riike võetakse (alati) paremini kuulda kui väikseid, siis aktiivse osavõtu puhul on Ühendriikide arvamusel ja häälel väga palju kaalu, et mõjutada tähtsaid otsuseid endale sobivas suunas. Oma tahtmise läbisurumine kindlustab riigi positsiooni veelgi ning aitab seega ka kauem hegemooni tiitlit säilitada. Siinkohal võiks mainida, et pehme ja kõva võim pole täiesti eraldiseisvad ning nad mõjutavad teineteist piisaval määral. Antud juhul aitavad pehme jõu rakendamisele kaudselt kaasa ka kõva jõu

tegurid, sest üldiselt ei taha ükski riik oma edasise käekäigu huvides olla vastamisi maailma suurima majandusliku ja sõjalise jõuga.

Teisest küljest leidub endiselt ka neid riike, mis USA-le pigem vastanduvad. Olgu selle põhjuseks poliitilised või pigem ideoloogiat puudutavad küsimused, aga ilmselgelt ei ole nad Ühendriikidega ühisel nõul. Vastandumise põhjuseks võib olla ka eelnevalt mainitud hirm hegemooni võimuulatuse ees või soov endale see tiitel saada. Viimase näiteks võib tuua Venemaa ning tema sammud Ukraina suhtes. Pehme jõu näitena kasutatakse Venemaa ohjamiseks sidemeid teiste riikidega, mis koostöös Ameerika Ühendriikidega viivad ellu poliitikat ja rakendavad sanktsioone, et agressorit tagasi hoida.

6. PROGNOOS

Selleks, et esitada prognoos USA hegemoonia püsivuse kohta, tuleb analüüsida erinevaid indikaatoreid ning võtta arvesse nii neid autoreid, kes lähtuvad, et maailmakord on unipolaarne ja muutumas millekski muuks, kui ka neid allikaid, mille kohaselt on võimalus selle säilimiseks. Indikaatorite puhul tuleb aga silmas pidada, et kõik näitajad pole ühesuguse kaaluga. Kõva ja pehme võim mängivad küll mõlemad tähtsat rolli, kuid kuna esimene neist on paremini hinnatav ja mõõdetav, siis on see ka ennustuse koostamisel ülevaatlikum ja täpsem.

Olenemata koolkonnast, nõustuvad kõik antud töös käsitletud autorid, et Ameerika hegemoonia aluseks on unipolaarsus. Seega tulevikku prognoosides tuleb arvesse võtta, et kui kaob ära üks, lõppeb ka teine. Kuna kõigi autorite definitsioon hegemooniast ei kattu sajaprotsendiliselt, siis selle bakalaureusetöö kontekstis on tegu USA ülemvõimuga, millega kaasneb rahvusvahelisel areenil ülimuslikkus. Viimast aitavad kindlustada tugev majandus ja militaarne võimekus. Ühendriikide sõjaline jõud on konkurentsitu nii ookeanidel, õhus kui ka maismaal. Hiina, keda kiputakse kõige enam Ameerikale võrdluseks tooma, on isegi nende autorite sõnul, kes näevad unipolaarsuse lõppu tulemas, alles väga kaugel võrdväärsest sõjalisest võimekusest (eelkõige mereväe osas). Seda kinnitavad ka arvud, mis näitavad, et kahe riigi erinevus militaarsektori rahastamise osas on tohutu – Ühendriikide kavandatud kulutused sõjaväele 2015. aastal jäävad 586 miljardi dollari kanti (*Office of Management and Budget 2015*) ning Hiinal on samal aastal plaanis kasvatada 132-te miljardit dollarit 10,1 protsendi võrra (*Gady 2015*).

Majanduse osas tuuakse jällegi esimese näitena võrdluseks just Hiina Rahvavabariik, mis Rahvusvahelise Valuutafondi (2015) andmeil möödus 2014. aasta lõpus ostujõu pariteedi alusel arvatud SKP väärtuse poolest Ameerika Ühendriikidest 0,2%-ga (16,3% versus 16,1% globaalsest SKP-st). On teada, et ameeriklaste ja hiinlaste SKP arvutamine ei põhine päris samadel meetoditel ning seega pole ka tulemus võrdluse mõttes niivõrd adekvaatne. Peale selle oli USA-l kohandamata sisemajanduse koguprodukti poolest siiski ligi 7 miljardi dollari võrra parem näitaja ning WEO (2015) prognoosi kohaselt pole see oluliselt muutumas ka järgmise viie aasta jooksul.

Aga nagu varasemalt mainitud, pole SKP ainus näitaja, mida riigi majanduslikku olukorda iseloomustades arvesse tuleks võtta. Olulise ülevaate annavad ka riigivõlg, defitsiit ja valuuta tugevus. Esimesed kaks on M. Krauni (2015) andmeil vähenemas ning viimane IHS-i (2014) prognoosi kohaselt veel tugevamaks muutumas – lisaks 2014. aasta umbes 8-protsendilisele kasvule teiste valuutade suhtes on oodata 2015. aastal veel 3-5-protsendilist tõusu. Üldiselt on Ühendriikide majandus jätkuvalt väga kõrge tootlikkusega ja seetõttu esimesed kaks ülemäära muret ei tekitagi. USA dollar on aga unipolaarsuse kõrval teine oluline toetuspunkt ameeriklaste ülemvõimu püsijäämisel ning mida tugevam see on, seda kindlam võib ka Ameerika oma positsiooni suhtes olla.

Omalt poolt aitavad hegemoonia kestvusele kaasa ka pehme võimu tegurid. Kuigi Layne (2006) hoiatab oma artiklis, et heatahtlikku valitsejat pole olemas, siis Nye usub vastupidiselt, et hea maine ja prestiiž, mis Ühendriikide nimega kaasas käib, aitab veel enam viimase usaldusväärust teiste silmis tõsta. Kuna pehme jõu mõju pole aga nii täpselt mõõdetav, kui on seda kõva võimu oma, siis peab arvestama selle uurimisel ja analüüsimisel, et tulemused sõltuvad paljuski sellest, kui palju selle mõjuvõimu usutakse. Teatavasti väärtustavadki seda pigem liberaalid kui realismi pooldajad ning seetõttu erinevad ka selles töös käsitletud autortite prognoosid unipolaarsuse püsima jäämise osas.

Igatahes on pehme võimu indikaatorite ulatus väga laialdane. See hõlmab endas nii kultuuri, haridust kui ka poliitikat ning sellega koos käivaid institutsioone ja liite. Viimane on eriti oluline, sest kui ollakse lepingute alusel seotud teiste riikidega, siis on suurem tõenäosus, et üksteise vastu ei astuta. Hegemoonia püsimise kontekstis tähendab see, et mida rohkematesse ja olulisematesse organisatsioonidesse (nagu ÜRO, NATO ja IMF) ameeriklased kuuluvad ja mida enam nad seal oma arvamust aktiivselt avaldavad, seda suurema tõenäosusega saavutavad nad oma tahtmise ning leidub tunduvalt vähem riike, mis neile vastupanu proovivad esitada. Omalt poolt aitavad kaasa Ühendriikide ideed demokraatiast ja liberaalsusest, mis kommunistliku Hiina Rahvavabariigi ideoloogiliste vaadetega võrreldes on suuremale osale maailmast paremini vastuvõetavad.

Pehme jõu iseloomulikeks omadusteks on atraktiivsus, meeldivus ja külgetõmme. Üldiselt märkamatud vahendid, millega inimeste arvamust USA-st erinevates maailma

piirkondades mõjutatakse, on Ameerika päritolu tooted ja teenused. Näiteks on iPhone või Starbucks'i kohv meelelt populaarsed ka välisurgudel ning nende klientuuril tekib suure tõenäosusega juba neid tooteid tarbides alateadlikult positiivne kuvand Ameerikast kui riigist. Seega on neile inimestele raskem ka seletada, et USA hegemoonia pole võib-olla kõige sobilikum, sest neile seostuvad ju Ühendriigid pigem uute võimaluste ja hüvedega. Samuti mängib oma rolli USA popkultuur, millel tänu inglise keele levikule on veelgi lihtsam siseneda uutele turgudele. Viimasest on vaimustunud eelkõige noorsoo esindajad, kes vaatavad Ameerika poole igatseva pilguga. Pikemas perspektiivis võib see anda neile tõukejõu Ühendriikidesse kolida, kuid sisserännanud on USA-le pigem kasulikuks tööjõuks. Statistiliste näitajate alusel kujundavad nad ka väga suure osa haritlastest – üle viiekümne protsendi teadlastest ja doktorikraadi saajatest moodustavad mujalt sisserännanud (Zakaria 2012).

Mainides lühidalt ka sotsiaalseid probleeme, mis võiksid USA-d nõrgestada ning esikohalt taanduma sundida, siis pole ei keskklassi sissetulekute vähenemine ega ka iibe küsimus niivõrd murettekitavad, et midagi põhjapandavalt muuta. Pealegi esimesega on lubanud valitsus ametlikult tegeleda (*Office of Management and Budget* 2015) ning teist aitab leevendada immigrantide jätkuv sissevool. Samuti pole ameeriklased ainsad, kes taoliste katsumustega silmitsi seisavad. Ka teistel riikidel on oma mureallikad, mis täiskäigul töötamist segavad.

Kui aga pöörduda tagasi täpsemate prognooside juurde, mida erinevad autorid pakuvad, siis tasub märkimist, et ega ka need autorid, kes unipolaarsuse lõppu tulemas näevad, ei ütle, et see oleks saabumas nii pea. Mitmeid neist räägivad üldiselt kaugemast tulevikust (näiteks Brzezinski 2003) ning tegelikult kindlaid aastaid välja ei toogi. Kupchan (2012) on ainus, kes väidab, et tõenäoliselt on võitlus hegemoonia pärast toimumas juba järgmisel kümnendil. Ka Stratfori (2015) analüütikud, kes toetavad USA ülemvõimu jätku, julgevad tuua välja täpsemaid arve ning väita, et Ameerika Ühendriigid on ka järgmise dekaadi jooksul peamine majanduslik, poliitiline ja militaarne jõud maailmas.

Autorid, kes panustavad unipolaarsuse ja hegemoonia lõpule, toovad põhjusena välja globaalse poliitika arengu, millega varasem süsteem kokku ei sobi (näiteks Brzezinski) või viitavad dünaamilisele protsessile, mis kätkeb endas ülejäänud riikide majanduslikku arengut ning esiriigile järele jõudmist (näiteks Ikenberry ja Zakaria). Unipolaarsuse kukutajaks saab mitmete riikide (nagu Hiina, India, Brasiilia) tõus ja

kasv regionaalsel tasandil, mis sillutab teed Hiina-Ameerika bipolaarsele rivaliteedile või ebavõrdseid jõude sisaldavale multipolaarsele süsteemile (Walt 2011). Teise võimalusena muutub ühiskond polütsentristlikuks (Kupchani ja Ikenberry seisukoht) ja olulisteks märksõnadeks saavad vastastikune sõltuvus, mitmekesisus. Kõrvuti eksisteerivad alternatiivsed arvamused sise- ja rahvusvahelisest korrast.

Samas suuremasse koostöösse teiste riikidega ja vähemasse sekkumisse majandus- ja militaarsfääris usuvad ka mõned unipolaarsuse jätku ennustavad autorid (näiteks Nye), aga see ei tähenda veel, et hegemoonia sellega lõppeks ning järgmine sajand ei kuuluks USA-le. Võimuulatuse suhtelise vähenemisega ning koorma jagunemisega rahvusvahelise kogukonna vahel ei kaasne kohe üldine mõjukuse langus. Lisaks on paljud riigid pigem huvitatud USA juhtpositsiooni säilimisest, sest neile tähendab see vähem vastutust ja kulutusi välispoliitiliste probleemide korral. Ilmselt ei leidu ühtegi riiki, mis oleks nõus olnud sellisel määral oma ressursse kulutama, kui tegid seda Ühendriigid Iraagis ja Afganistanis või praegu Ukraina jaoks.

Seega võttes arvesse nii statistilisi näitajaid kui ka erinevatesse koolkondadesse kuuluvate autorite prognoose, võib väita, et USA hegemoonia püsib veel vähemalt dekaad ning suurema tõenäosusega veelgi kauem. Tema üleolek ja jõudude tasakaal võib küll teatud võimufäärides (nagu majandus) muutuda, aga kindlasti mitte sellisel määral, et oleks oodata unipolaarsuse ja sellega koos käiva hegemoonia lõppu. Kui keegi on üldse lähitulevikus Ameerika Ühendriikide positsiooni kõigutamas, siis riikidest peetakse kõige tõenäolisemaks vastaseks Hiinat, mille majanduslikud näitajad on pidevalt paranemas. Samas pole ka välistatud, et pikemas perspektiivis pole hegemoonial maailmas üldse kohta ning USA üliiriigi staatuse kaotusele järgneb kord, mida iseloomustab multipolaarsus ja mitmete regionaalsete jõudude esiletõus.

KOKKUVÕTE

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks on hinnata USA hegemooniat ja selle püsivust. Mitmete autorite uurimisel selgus, et jagunetakse üldiselt kahte erinevasse gruppi. Esimese kategooria moodustavad need, kes usuvad, et unipolaarsus kui Ühendriikide hegemoonia üks alustaladest ei jää kestma ning teise rühma kuuluvad need, kes panustavad unipolaarsuse säilimisele. Mõlema koolkonna esindajad võtavad arvesse nii kõva kui ka pehme võimu indikaatoreid. Valdavas osas nõustutakse, et majanduse ja sõjalise jõu poolelt on raske praegusele hegemoonile vastast leida. Samas tuuakse võrdlusena välja Hiinat, mis on ees ootaval ajal oma kiire majanduskasvu ja suurenevate kaitsekulutustega kõige potentsiaalsemaks ohuks.

Need, kes usuvad, et unipolaarsus ei kuulu tulevikku ning sellega koos kaob ka USA ülemvõim, toovad põhjuseks välja globaalse korra muutumise, millega hegemoonia kokku ei sobi; viitavad ressursside nappusele, mis on tingitud koormavatest sõdadest või nimetavad seda kõike majanduslikuks fenomeniks, mille tulemusena tõusvad regionaalsed jõud (nagu Hiina, India, Brasiilia) praeguse liidri kinni püüavad. Tulevikustsenaariumi osas samuti päris ühtsele arvamusele ei jõuta. Võimalik on nii Hiina-Ameerika bipolaarne rivaliteet, ebavõrdseid jõude hõlmav multipolaarne süsteem kui ka polütsentristlik ühiskond, kus kõrvuti eksisteerivad alternatiivsed arvamused sise- ja rahvusvahelisest korrast. Autorite ühisosana võib välja tuua, et ükski neist ei usu, et need muutused on toimumas nii pea. Kõige varasem pakkumine, millal võiksid asjad teises suunas liikuma hakata, on järgneva kümnendi kohta. Suurem osa autoreid aga jätab täpse perioodi ütlemata ning viitab kaugemale tulevikule.

Unipolaarsuse säilimise uskujad aga rõhutavad oma teostes ka pehme võimu tegureid, mis lisaks tugevale majanduslikule jõule ülemvõimu säilimisele omalt poolt kaasa aitavad. Eelkõige mainitakse heatahtliku hegemooni kuvandit teiste seas, mille tõttu suurem osa riike ei näe põhjust USA-le vastanduda. Eraldi peatükis välja toodud indikaatorid näitlikustavad veel täpsemalt pehme jõu hüvesid nii hariduse, kultuuri kui ka poliitilise poole pealt. Näiteks aitavad Ameerika päritolu maailmakuulsad brändid veelgi enam USA mainet muude riikide noorsoo seas tõsta ning see meelitab üha rohkem neid Ühendriikidesse emigreeruma, mille tulemusena saadakse uut ja kvalifitseeritud tööjõudu ning pakutakse leevendust probleemile, millele paljud

arenenud riigid tõsiselt silma peavad vaatama – nimelt rahvastiku vananemine. Aktiivne poliitiline tegevus ning erinevatesse liitudesse kuulumine aitab aga läbi suruda oma ideid ja ideaale ning kindlustada vastastikku kasulikke suhteid teiste riikidega. Lisaks on mitmed koalitsioonipartnerid mõistnud, et USA liidriroll on ka neile tulutoov, sest esimese õlule langeb kõige suurem koormus ülemaailmsete kriiside lahendamisel.

Kõva jõu poole pealt näitavad laias laastus samuti kõik indikaatorid Ameerika Ühendriikide kehtvat mõjuvõimu. Vaatamata Hiina möödumisele USA-st PPP alusel arvatud SKP väärtuse poolest, on ameeriklaste majandus üldises plaanis veel mitmeid miljardeid dollareid suurem ning prognooside kohaselt ei ole kaotamas liidripositsiooni ka lähima viie aasta jooksul. Märkimist väärib ka dollari jätkuv tugevnemine, mis kui mitte-ametliku maailmavaluutana on unipolaarsuse kõrval teine oluline Ühendriikide ülemvõimu alustala.

Seega võttes kokku kõigi töös käsitletud autorite ennustused ja teooriad ning lisades analüüsi hegemoonilisuse indikaatorid, võib väita, et USA ülemvõim kestab vähemalt ühe dekaadi ning eeldatavasti kauemgi veel. Hiina Rahvavabariik, mida on peetud kõige potentsiaalsemaks ohuks teiste riikide seast, on oma arengus Ameerikast nii majanduslikus, militaarses kui ka sotsiaalses mõttes veel kaugel maas ning enne järgmist kümnendit ei ole nende kahe vahelist võimuvõitlust hegemooni tiitli pärast oodata. Samuti pole lähima kümne aasta jooksul tõenäoline unipolaarsuse kadumine ega selle asendumine multipolaarse või vastastikusel sõltuvusel põhineva maailmakorraldusega.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Bank for International Settlements (BIS). (2013) *Triennial Central Bank Survey*. Loetud <https://www.bis.org/publ/rpx13fx.pdf> 09.05.2015
- Bloomberg. (2015) *Currencies* [Andmefail]. Loetud <http://www.bloomberg.com/markets/currencies/> 07.05.2015
- Brzezinski, Z. (2003). *Suur malelaud*. Tallinn: Kirjastus Varrak.
- Clark, I. (2009). Bringing hegemony back in: the United States and international order. *International Affairs*, 85 (1), 23-36.
- Cox, M., & Stokes, D. (2012). *U.S. Foreign Policy, Second Edition*. Oxford: Oxford University Press, Inc.
- Ding, S. (2010). Analyzing Rising Power from the Perspective of Soft Power: a new look at China's rise to the status quo power. *Journal of Contemporary China*, 19 (64), 255-272.
- Friedman, G. (2011). *Järgmised sada aastat: prognoos 21. sajandiks*. Tallinn: Kirjastus ERSEN.
- Gady, F.-S. (05.03.2015) Confirmed: China's Defense Budget Will Rise 10.1% in 2015. Loetud <http://thediplomat.com/2015/03/confirmed-chinas-defense-budget-will-rise-10-1-in-2015/> 11.05.2015
- IHS. (2014) *IHS Top-10 Economic Predictions for 2015*. Loetud <https://www.ihs.com/Info/ecc/a/economic-predictions-2015.html> 08.05.2015
- Ikenberry, G. J. (2011). The Future of the Liberal World Order. *Foreign Affairs*, 90 (3), 56-68.
- Kraun, M. (02.02.2015) USA plaanib riigivõlga vähendada hakata. Loetud <http://www.aripaev.ee/uudised/2015/02/02/usa-plaanib-riigivolga-vahendama-hakata> 14.05.2015

- Krauthammer, C. (2003). The Unipolar Moment Revisited. *The National Interest*, 70 (Winter 2002-2003), 5-17.
- Kupchan, C. A. (2012). *No One's World: The West, the Rising Rest, and the Coming Global Turn*. Oxford: Oxford University Press, Inc.
- Layne, C. (2006). The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment. *International Security*, 31 (2), 7-41.
- Maailmapank. (2015) *United States* [Andmefail]. Loetud <http://data.worldbank.org/country/united-states> 09.05.2015
- Mandelbaum, M. (2006). *The Case for Goliath: How America Acts as the World's Government in the Twenty-first Century*. New York, NY: PublicAffairs.
- Nye jr, J. S. (2010). The Future of American Power. *Foreign Affairs*, 89 (6), 2-12.
- Nye jr, J. S. (2012). The Twenty-First Century Will Not Be a “Post-American” World. *International Studies Quarterly*, 56 (1), 215-217.
- Office of Management and Budget. (2015) *Budget of the U.S. Government, Fiscal Year 2016*. Loetud <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BUDGET-2016-BUD/pdf/BUDGET-2016-BUD.pdf> 11.05.2015
- Rahvusvaheline Valuutafond (IMF). (2015) *Statistical Appendix*. Loetud <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/pdf/statapp.pdf> 14.05.2015
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2015) *Trends in World Military Expenditure, 2014*. Loetud <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1504.pdf> 15.05.2015
- Stratfor. (2015) *Decade Forecast: 2015-2025*. Loetud <https://www.stratfor.com/sample/forecast/decade-forecast-2015-2025> 04.05.2015
- Zakaria, F. (2012). *The Post-American World: Release 2.0*. New York, NY: Norton, W. W. & Company, Inc.

- U.S. Department of the Treasury. (2014) *Joint Statement of Treasury Secretary Jacob J. Lew and Office of Management and Budget Director Shaun Donovan on Budget Results for Fiscal Year 2014*. Loetud <http://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl2664.aspx> 10.05.2015
- Walt, S. M. (2011). The End of the American Era. *The National Interest*. 116 (Nov-Dec 2011), 6-16.
- World Economic Outlook (WEO). (2015) *World Economic Outlook Database, April 2015* [Andmefail]. Loetud <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/weodata/index.aspx> 14.05.2015
- Worldometers. (2015) *Countries in the world (ranked by 2014 population)* [Andmefail]. Loetud <http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/> 07.05.2015

SUMMARY

U.S. Hegemony and Its Persistence

No one argues that in 2015 the United States is still the world's greatest power, enjoying supremacy and its benefits. But the main focus in this bachelor's thesis is on the questions: How long is U.S. hegemony likely to last and what kind of world order one might expect to come next? Is China going to take over America's position or is there any place for hegemony in the future at all?

The structure of this work follows a logical sequence. It starts with a theoretical framework, defining the meaning of hegemony and unipolarity. Then continues analysing different authors, who are divided into two main groups, depending on their opinion about unipolarity. After that there is a chapter comparing the different opinions and two others about hard and soft power, giving insight into statistics, for example GDP. The very last section, comprising all the previous parts, is dedicated to a prediction of the U.S. hegemony's persistence.

In this work, hegemony refers to domination and primacy of one country over others. It is also important to know that it goes with unipolarity, which is one of the foundations of it and the main factor that divides the authors referred to in this study into two groups. The first camp is formed by the authors (e.g. Charles A. Kupchan) who believe that unipolarity will not last forever and some other kind of world order will replace it. The other camp comprises the authors (e.g. George Friedman) that believe in the future of unipolarity and the continuity of U.S. hegemony.

So finally, there are many different visions of what the future political and global order may look like. Some of the authors support the idea of bipolar Sino-American rivalry or a multipolar system containing several unequal great powers. Others believe in interdependence, where international connections play an important role. The reason why they see the world changing is that it is a part of a dynamic process, where the other states are becoming more powerful, catching up with the leader and growing more

connected. In addition to that, the threat that the other countries see in U.S. supremacy makes them want to counterbalance.

On the other side, as mentioned before, is a group of people that is sure that the 21st century belongs to the United States. They see America as a benevolent power that poses no harm to others. Furthermore, in terms of cutting the military costs, it is even beneficial for all the allies and free riders to continue under the supremacy of the United States.

Though China, as one of the most frequently predicted rivals of the United States, is getting economically and militarily stronger, the country is far from taking over the position of supreme power. It can be said that U.S. hegemony is likely to last at least one more decade and most probably even longer than that.